

Kærlighed og ansvar

I sin store biografi om Johannes Paul II¹ beretter George Weigel om den afdøde paves tid som filosofiprofessor i Polen. Fra dette afsnit i biografien gengiver catholica.dk her kapitlet "Responsible Love", der handler om Karol Wojtylas første bog²

Af George Weigel³

Professor Karol Wojtylas arbejde som filosof – ligesom hans aktivitet som poet og dramatiker – udviklede sig i samklang med hans arbejde som præst. Wojtyla tilsidesatte ikke sit pastorale arbejde, når han gik op på forelæserens podium eller sad ved professorens skrivebord. Hans intellektuelle arbejde blev influeret af, ja drevet frem af hans pastorale erfaringer. *Kærlighed og Ansvarlighed*,

¹ George Weigel, *Witness to hope*. HarperCollins Publishers, New York 2001, ISBN 0-06-093286-4. Bogen kan bestilles hos Amazon netboghandlen på internetadressen <http://www.amazon.co.uk>. Pris £ 16 (~ 180 kr.) excl. forsendelse m.v. Red.

² Artiklen er oversat af Bente og Ole Meyer

³ George Weigel, der er teolog og ledende medarbejder på The Ethics and Public Policy Center i Washington D.C., er en af Amerikas førende kommentatorer omkring religion og samfundsliv. Han er forfatter til op imod 20 bøger, hvoraf blandt de seneste kan nævnes *The Truth of Catholicism: Ten Controversies Explored* (HarperCollins, 2001), *The Courage to Be Catholic: Crisis, Reform, and the Future of the Church* (Basic Books 2002), *Letters to a Young Catholic* (Basic Books, 2004), *God's Choice, Pope Benedict XVI and the Future of the Catholic Church* (HarperCollins, 2005). Mest kendt som forfatter er George Weigel for bestselleren *Witness to Hope: The Biography of Pope John Paul II* (HarperCollins, 1999, 2. udgave 2001), som ud over på engelsk er udkommet på fransk, italiensk, spansk, polsk, portugisisk, slovakisk, czekisk, slovensk, russisk og tysk. George Weigel skriver løbende klummer i katolske publikationer, herunder i *Denver Catholic Register*. Hans ugentlige klumme ("The Catholic Difference") leveres til 60 aviser i USA. George Weigel er æresdoktor ved otte universiteter og medlem af bestyrelserne for en række organisationer, som arbejder for menneskerettigheder og religionsfrihed. George Weigel er gift og bor med sin kone Joan og deres tre børn i North Bethesda, Maryland, USA. Som artikel #1035 har catholica.dk tidligere offentliggjort en forelæsning, som han med titlen "Politik uden Gud?" holdt på Gregoriana Universitetet i Rom. Red.

Wojtylas første bog, var en sådan syntese af flere dimensioner i hans liv. Wojtyla undersøgte i dramatisk form, i teaterstykket "Juvelerbutikken", et filosofisk supplement, som eksemplificerer hans overbevisning om, at man kun kunne finde frem til sandheden om tingene på mange forskellige måder.

Forfatteren husker, at *Kærlighed og Ansvarlighed* blev "skabt af en pastoral nødvendighed". Wojtylas store pastorale erfaring vedrørende ægteskabsforberedelse og hans erfaring som professor for unge voksne havde overbevist ham om, at Kirkens morallære behøvede udvikling og genfremstilling. Unge mænd og kvinder havde ikke bare ret til at få en belæring, men også til en bekræftelse på og fejring af deres kald til ægteskab, hvilket indebar et kald til seksuel kærlighed. Med *Kærlighed og Ansvarlighed* trådte han ind i et af minefelterne i samtidens katolske liv.

Da den unge kirke formelt afviste den gnostiske⁴ og manikæiske⁵ lære om, at verden grundlæggende var besmittet, tog kristendommen et principielt standpunkt imod påstanden om, at seksualiteten i sig selv var ond. Imidlertid kaster en vedvarende indflydelse fra Sankt Augustins teologi – eller i det mindste fra nogen af dem, som kommenterede ham – en manikæisk skygge over Kirkens moral-lære. Kirken bekræftede ægteskabet som et kald, indbefattede ægteskabet blandt sine syv sakramenter og lærte, at det var ægteparret selv og ikke den præst, som medvirkede ved deres bryllup, der formidlede sakramentet. Men Kirken fremførte også en opfattelse af formålet med ægteskabet, der kunne ses som en nedvurdering af seksuel kærlighed – og også blev det. Det primære formål med ægteskabet (og underforstået: seksualiteten) var frembringelsen af børn, og den ægteskabelige kærligheds seksuelle dimension blev henvist til at være af sekundær betydning, hvilket noget upassende blev udtrykt som "ægtefællernes gensidige trøst" og "afhjælpning af lystenhed".

Sammen med den kendsgerning, at Kirkens ægteskabslove antog et temmelig upersonligt syn på seksualitet, blev slutresultatet en fremstilling af menneskets seksualitet, som havde en tendens til at fokusere mere på overtrædelser af regler end på kærlighed. Kirken var således i en dårlig position til at reagere på udfordringen fra den seksuelle revolution og dens løfte om frigørelse, da denne eksploderede i den ændrede verden efter Anden Verdenskrig. Med tiden skulle dette resultere i en af de største kriser i det 20. århundredes katolske liv, nemlig den bitre debat om prævention, som gik forud for og fulgte efter Anden Vatikankoncil.

Livet under kommunismen skabte sin egen udfordring til seksualmoral og ægteskabelig kyskhed. Til gengæld for på sine indrømmelser til Kirken i 1956, vedtog Gomulka-regimet en meget liberal abortlov som et direkte angreb på klassisk katolsk moralopfattelse. Unge mennesker på statsfinansierede sommerudflugter blev opmuntret til at eksperimentere med sex. Det var endnu en måde at vriste dem bort fra Kirken på. Den kommunistiske kampagne mod traditionelt familieliv havde sin egen sekundære virkning på seksualmoral, fordi Kirkens lære om sammenhængen mellem ægteskabelig kærlighed og formering blev brudt, hvis mænd og kvinder begyndte at betragte børn som problemer, som skulle løses, frem for gaver, som skulle værdsættes. Kommunistisk materialisme bidrog også til et kulturelt klima, hvor seksualiteten blev moralsk nedvurderet.

Disse livsbetingelser var, hvad pastor Wojtylas studenter og unge gifte venner var op imod. Hans arbejde som filosof og teolog og hans erfaringer som skriftefader og rådgiver havde overbevist ham om, at Kirkens seksualmoral, fortolket rigtigt, indeholdt dybe sandheder, som øgede menneskelig lykke, når den blev trofast efterlevet. Han havde også opdaget, at den åndelige rådgivers opgave "ikke bare var at beordre eller forbyde, men at begrunde, fortolke og forklare" etikken i ægteskabe-

⁴ Gyldendals fremmedordbog: Gnosticisme er en spekulativ religiøs-filosofisk strømning i oldtidens forasiatiske religioner og i den tidligste kristendom. Red.

⁵ Gyldendals fremmedordbog: Manikæisme (opkaldt efter den persiske religionsstifter Mani) er navnet på en frelsesreligion, der fremstiller tilværelsen som en kamp mellem lysets og mørkets magter, en kamp, sjælen kan frigøre sig fra ved streng askese. Red.

lig kyskhed og seksuel kærlighed, sådan som Kirken hovedsageligt udledte den af Det nye Testamente. Retningslinjer vedrørende seksuel adfærd var vigtige. I et moderne kulturelt klima ville mænd og kvinder alligevel ikke acceptere disse regler, med mindre de forstod dem som et udtryk for fundamentale sandheder og som en vejviser til grundlæggende menneskelige værdier. "Sådan en værdi er personen, og den moralske sandhed, som er tættest knyttet til personers verden, er 'kærlighedens bud' – for kærligheden er en værdi, som er speciel for personers verden". Wojtyla argumenterede således for, at den bedste tilgang til seksualmoral var sammenhængen mellem "kærlighed og ansvarlighed". Kærlighed udtrykker personlig ansvarlighed, ansvarlighed over for et andet menneske og ansvarlighed over for Gud. Hvordan, spurgte han, kan mænd og kvinder blive ansvarlige elskende på en sådan måde, at deres seksuelle kærlighed indbefatter og symboliserer en ægte frihed? Hvordan kan vores kærlighed blive en sand menneskelig kærlighed?

"Den personalistiske norm", Wojtylas variant af Immanuel Kants andet kategoriske imperativ,⁶ var hans indfaldsvinkel til tænkningen vedrørende den menneskelige seksualitets etik. Wojtyla gjorde gældende, at den moralske nødvendighed, dvs. at undgå "forbrug" af andre, er frihedens grundlæggende etik, fordi den tillader os at være i samspil med andre uden at tingsliggøre dem gennem manipulation. Wojtyla mindede om, at vi kun undgår "at bruge" hinanden, når to helt frie mennesker møder hinanden i stræben efter en værdi, som de anerkender i fællesskab. Jeg kan sige, og du kan være enig i, at jeg ikke "bruger" dig (eller du mig), når min frie person uden tvang møder din frie person, idet vi begge søger noget, som i sandhed er godt, og som vi begge anerkender som godt. Dette møde mellem to frie mennesker er kærlighedens substans, og kærlighed er udtryk for den personalistiske norm i alle forhold. At elske er det modsatte af at bruge.

En forpligtelse til "at elske i stedet for at bruge" havde betydelige implikationer på seksualmoralen. Hvis nogen alene forstår sin seksualitet som endnu en funktion eller et udtryk for sin personlige autonomi – sin frihed forstået som handlefrihed – uanset sit kendskab til livets biologiske kendsgerninger – vil han ikke få øje på en af de dybeste moralske kendsgerninger i livet: at vores seksualitet åbenbarer vores grundlæggende afhængighed af andres. Jeg kan ikke selv fuldende min skæbne, når jeg afskærer mig fra andre ved at reducere dem til nydelsesobjekter. For at fuldende min skæbne må jeg "møde den anden persons frihed og regne med den".

Seksualmoral omformer sex fra at være noget, som bare sker, til noget, der udtrykker menneskelig værdighed. Sex, som bare finder sted, er umenneskeliggjort sex. Sex er to personers – to selvstændige individers udtryk for, at det at søge personlige og fælles værdier er menneskeligt sandt og sand menneskeliggørelse.

Wojtylas filosofiske hovedmotiv, som han havde overtaget fra Thomas af Aquin og undersøgt gennem fænomenologisk analyse,⁷ var at skelne mellem en "menneskelig akt" og "menneskets akt".⁸ "Menneskets akt" handler mere om instinkt. Seksualitet i betydningen "menneskets akt" løfter sig ikke over niveauet for dyrs seksualitet, som også er instinktiv og fuldstændig upersonlig. En "menneskelig akt" derimod inkluderer en stillingtagen, som udstyrer denne akt med dets særlige moralske struktur. En "menneskelig akt" er udtryk for min frivilligt afgivne bedømmelse af noget af værdi. Kærlighed er således på den måde den helstøbte "menneskelige akt" og bør ikke reduceres til blot og bar følelsesmæssig tiltrækning. Tiltrækning adskilt fra stillingtagen nedgør den anden til genstand for begær.

⁶ Immanuel Kant, tysk filosof (1724-1804). Hans såkaldte kategoriske imperativ gengives i to forskellige formuleringer: 1) Du skal kun handle efter en maksime, om hvilken du også kan ville, at den bliver en almen lov; 2) Du skal handle således, at du altid bruger menneskeheden, både i din egen person og i enhver andens, som formål og aldrig blot som middel. Red.

⁷ Fænomenologi: en filosofisk tilgang til verden, der ønsker at beskrive denne, som den umiddelbart opleves. Red.

⁸ Engelsk: "human act" og "act of man". Red.

Den anden person, ikke blot den anden krop, er den sande genstand for en seksuel forening, som er den sande menneskelige akt. Og formålet med et seksuelt udtryk er at uddybe en personlig forbindelse, til hvilken den gensidige evne til glæde bidrager. Ved på frivillig vis at give mig selv til en anden i kærlighedens udfoldelse bliver jeg mig selv på en særlig måde, fordi jeg giver mig selv som gave til en anden på en måde, som er en grundlæggende beskrivelse af, hvem jeg er. "Gavens lov", som for Wojtyła er den basale moralske struktur i menneskelivet, understreges kraftigt af en omhyggelig analyse af seksualetikken.

Ud over Wojtyłas mere menneskelige holdning til seksualitet tillader nyfortolkningen af den seksuelle udtryksmåde som gensidig "given sig selv" ham også at overskride det argument for ægteskabets "formål", som man så heftigt bestred i katolsk moralteologi. Hellere end at forsvare, at enten børneavl eller ægtefællernes samliv var hovedformålet med ægteskab, lærte Wojtyłas seksuelle etik, at kærlighed var ægteskabets udtryk, en kærlighed, hvor både seksualitetens skabende og forenende dimension fik deres fulde moralske værdi.

Kærlighed og Ansvarlighed var en modgift mod manikæisme og hovedtrækkene i et personalistisk, humanistisk svar på kravene til en nutidig seksuel revolution. Der var hverken snerperi eller lystenhed i Wojtyłas behandling af seksualitet. Hans ægteskabsanalyse udelukker falsk romantik og nogle moralteologers sterile abstraktioner. *Kærlighed og Ansvarlighed* lærte, at seksualitet var en gave, fordi seksuelt begær førte mænd og kvinder ind i ægteskabet, en vanskelig, men til sidst gavnlig skole, i hvilken vi lærer "i tålmodighed, i begejstring, men også i lidelse, hvad livet er, og hvordan livets fundamentale lov, dvs. at give sig selv, konkret former sig".

Kyskhed er i denne sammenhæng ikke blot en række forbud. Kyskhed er "indbegrebet af kærlighed", kraften, som gør det muligt at elske den anden som person. Kysk seksuel kærlighed er ekstatiske i den originale græske betydning af ekstatiske, dvs. at blive ført "udenfor" sig selv. Kysk kærlighed indebærer, at man sætter sit følelsesmæssige center, og på en måde sig selv, i den andens varetægt. Vi er skabt som frie væsener, således at vi kan råde over os selv som en gave til andre. Vi er frie, så vi kan elske frit og derfor sandt. Frihed, ikke forbud, er strukturen i Wojtyłas seksualetik.

Kærlighed og Ansvarlighed fik nogle enkelte øjenbryn til at hæve sig, da den først blev udgivet i 1960 – på et tidspunkt, hvor Karol Wojtyła havde været biskop i to år. Wojtyła mindedes, at da den franske udgave blev udgivet i 1965, understregede pater *Henri de Lubac*, en af Andet Vatikankoncil's store "arkitekter", at det femte kapitel, "Sexologi og Moral" skulle bibeholdes, hvilket antydede, at forfatteren i begyndelsen af 1960'erne havde fået at vide af andre, at det var under hans værdighed som præst og biskop at beskæftige sig med spørgsmål om seksuel adfærd og den gensidige udveksling af nydelse mellem ægtefæller. Wojtyła var selvfølgelig uenig. Hvis præster og biskopper ikke kunne tale åbent og ærligt om begær og seksuel tilfredsstillelse med deres medmennesker, levede de ikke op til deres pastorale pligter. Hvis de bigotte var uenige, var det ærgerligt, men det var deres problem.

Kærlighed og Ansvarlighed var en bog om ansvarlig kærlighed, ikke en bog om fødselskontrol. Den diskuterede ægteskabelig kyskhed og seksualmoral inden for rammerne af Wojtyłas filosofiske personalisme og hans forsvar for kristen humanisme som svar på tidens falske humanisme. Sandheden om den menneskelige person var, at hjertet i det individuelle drama i vores liv er historien om kærlighed eller fravalget af den. Gensidig given sig selv i en *communio personarum*,⁹ en forening af personer, var den moralske ramme, inden for hvilken man kunne overveje spørgsmålet om fødselskontrol.

⁹ *Communio personarum* er et latinsk udtryk, som Wojtyła foretrækker frem for et hvilket som helst andet polsk ord eller lignende udtryk, som bedst er i stand til at fastholde Wojtyłas fascination af kærlighed og *Gavens Lov*, nemlig den: at ingen kan udvikle sig undtagen ved at give sig selv for på den måde – paradoksalt nok – at finde sig selv. (Note i George Weigels bog)

Wojtyla bekræftede Kirkens lære om, at den moralsk passende form for fødselskontrol finder sted i en ansvarlig brug af den naturlige fertilitetscyklus i modsætning til mekaniske eller kemiske metoder. Han tvivlede ikke på, at den naturlige familieplanlægning krævede styrke, endog heroisk styrke, men han hævdede, at det var den eneste metode, som svarede til den menneskelige værdigheds høje norm, objektivt som personligt. Faktisk erklærede ikke alle sig enige. Ved at bringe den naturlige familieplanlægning ind i en bredere sammenhæng med en ansvarlig kærlighed og en given sig selv til hinanden og ved at betragte seksuel kærlighed som et essentielt udtryk for kaldet til ægteskab kunne Wojtylas forslag dog have givet Kirkens moralske stilling til "naturlig" familieplanlægning en mulighed for at blive hørt og inddraget i et kulturelt klima, hvor "naturlig" var blevet udtryk for moral, ja endog for åndelig kraft.

"Kærlighed eller dens fravalg" – det var, troede Wojtyla fremdeles, *emné*, som fremkom som resultat af den seksuelle revolution, der som det uforudsete resultat havde, at kvinder blev tingsliggjort af mænds seksuelle begær (trods kravet om "frigørelse" for begge køn). Den katolske lære om ægteskabelig kyskhed og dens forhold til forskellige former for fødselsregulering kunne simpelthen ikke give mening, medmindre Kirken kunne fremstille sin forståelse for "ansvarlig kærlighed" på en måde, som kunne blive forstået af mænd og kvinder, der var overbeviste om, at seksuel kærlighed var en gave. Hensigten med *Kærlighed og Ansvarlighed* var at fremme et moralsk syn på menneskets seksualitet, i dialog med kvinder og mænd, som havde budt forfatteren indenfor i deres liv som "deres hyrde og fortrolige". At det ikke lykkedes uden for forfatterens begrænsede læserskare, fik konsekvenser, som Karol Wojtyla måtte kæmpe med i en ikke så fjern fremtid.

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk